

TURİZM VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR BAKİŞ

Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

*H.Ü. Kamu Yönetimi Bölümü
Araştırma Görevlisi*

GİRİŞ

Yaklaşık bir çeyrek yüzyıldan beri, turizm ve çevre, insanlığın "moda konuları" olma özelliklerini artırarak sürdürmektedirler. Ancak turizm ve çevre olguları ile ilgilenme, gelişigüzel bir modaya kapılmanın ötesinde birtakım sorumlulukların sonucu ortaya çıkmaktadır.

Turizm, hem getirdiği ticarî kazanç dolayısıyla ulusal ekonomiye hem de insanlar arasında dostluk köprüsü kurması dolayısıyla uluslararası barışa katkısı dolayısıyla dikkatleri üzerine çekmektedir. Günümüz toplumlarının gelecek kaygısı ve ileride yaşanabilir bir çevreye sahip olma arzusu, çevreyi insanlığın ortak malı haline getirmekte ve bundan yararlanma hakkını da beraberinde getirmektedir. Böylece "çevre hakkı" (1), "üçüncü kuşak hakları" veya "dayanışma hakları" içerisinde yer almakla birlikte başta sağlık hakkı olmak üzere diğer insan haklarının kullanılmasını sağlayacak bir servis hazırlanmaktadır. İnsan ve diğer canlıların varlıklarını sürdürebildikleri tüm koşullara sahip ve sağlıklı bir çevrede yaşamak tüm insanlığın ortak hakkı olurken, böyle bir çevreyi korumak ve geliştirmek de tüm insanlığın ortak sorumluluğu haline gelmektedir.

Çevre hakkının yaygınlık kazanması konusunda göste-

rilen başarının bu hakkın uygulamaya konulması konusunda da sağlandığı söylemek oldukça zordur. Çevre hakkının sanayileşme, kentleşme ve yapılaşma gibi henüz çözüme kavuşturulmamış sorunlardan soyutlanması mümkün değildir.

Sanayileşmiş ve turizm alanında mesafe kaydetmiş olan ülkeler, doğal ve tarihi çevreyi sonsuz bir kaynak olarak kabul etmiş ve kullanmışlardır. Bu ülkeler, doğal çevrenin kendini yenileme yeteneğinin sınırlı olduğu, doğal dengenin bir daha düzelmeyeceği üzere bozulabileceğini, tarihi çevrenin ise hiç bir şekilde yenilenemeyeceğini farkettiler zaman kimi geri dönülemeyecek noktalara gelmiş bulunuyorlardı. Bunun üzerine hem önemli bir gelir kaynağı olan turizm faaliyetlerini sürdürebilmek hem de çevreyi koruyabilmek için çareler aramaya başlamışlardır. Bu çalışmaları 1970 ve 80'li yıllarda yoğunlaşmıştır. Turizmden gelir elde eden ülkeler çevre koruma önlemlerinin maliyetleri arttırdığını ve rekabet güçlerini olumsuz yönde etkilediğini gördükleri için turizmden kaynaklanan çevre bozulmasını önlemeye yönelik önlemlerin diğer ülkelerce de alınmasını sağlayacak uluslararası girişimlerde bulunmuşlardır. Öte yandan çevre bozulması ile ilgili maliyetlerin fiyatlara yansıtılmasının yollarını aramışlardır. Denetim ve izleme sistemlerinin geliştirilerek doğal ve tarihi çevredeki değişimlerin ölçülmesi, doğal çevre standartları, fayda ve maliyet analizi, kirlenen ödesin ilkesi bunlar arasında sayılabilir.

Kalkınmakta olan ve turizmden son yıllarda gelir elde etmeye başlayan ülkeler için durum daha da ciddidir. Bu ülkeler sanayileşme ve turizm yoluyla hızlı kalkınma amacını gütmektedirler. Oysa bu ülkeler mali kaynak yetersizlikleri dolayısıyla çevre sorunları karşısında bir ikilem ile karşı karşıyadırlar : Çevre koruma harcamaları kalkınmaya ayrılan fonu azaltır; kirlenmiş çevre ise kalkınmayı nihai planda imkansız hale getirir.

Bir görüşe göre, kalkınma çabaları ve bu arada turizm faaliyetleri kaçınılmaz olarak çevre kirlenmesi ve çevre bozulmasını beraber getirir. Henüz bir şans eseri çevrenin bozulmadığı bu ülkeler çevrenin korunması uğruna kalkınmadan vazgeçmelidirler (2). İkinci bir görüşe göre, kişi başına ulusal geliri belli bir düzeye ulaşmamış ülkeler kaynaklarını çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine ayırmaları anlamsızdır; çünkü temel sorun kalkınarak yoksulluktan kurtulmaktır (3).

Birinci görüşün gelişmekte olan ülkeler için kabul edilmesi kolay değildir. Çünkü bu görüş uluslararası ekonomik eşitsizliği ve sınır ötesi çevre kirlenmesi olgusunu gözardı etmektedir. Ancak ikinci görüşe aşırı ölçüde rağbet edildiği takdirde ise çevre sorunları ileride bu ekonomilerin üstesinden gelmeyeceği boyutlara ulaşabilir. Belli bir süre sonra su ürünleri, orman ürünleri ve turizm gibi sektörler faaliyet dışı kalabilirler.

Bu iki ele alış tarzında da yanlış olan husus kalkınma ve çevrenin birbirlerine kesin alternatif olarak sunulmasıdır. Kısa vadede kâr elde etme güdüsüyle hareket eden bir işletme ile ülke ekonomisi karıştırılmış gibidir. Oysa, kalkınmada toplumsal fayda ve maliyetler birarada düşünülmelidir. Böyle bir yaklaşımın dayanışma hakları felsefesine de uygun düşeceği açıktır (4). Bu sebeple, ülkeler kalkınma sürecinde çevre unsuru dikkate alarak başlangıçta çevre koruma sebebiyle ödeyecekleri maliyetler ile kalkınma sürecinin daha ileriki aşamalarında çevre bozulması sebebiyle ödeyebilecekleri maliyetler arasında bir denge kurmak zorundadırlar (5). Yoksulluğu ortadan kaldırmak ve refahı yaygınlaştırmak için kalkınmayı hedeflemek, elbette, her ülke için en akılcı yoldur. Ancak kalkınma çevreden bağımsız olarak ele alınırsa uzun dönemde kalkınmayı sağlayan doğa faktörleri tehlikeye düşebilir. Doğal kaynak kullanımını ile doğal yenilenme hızı arasında denge kurulmadığı

sürece, kaynakların kalkınmayı sınırlandıracak noktaya kadar tüketilmesi kaçınılmaz olacaktır. İşte, "sürdürülebilir kalkınma" (sustainable development) kavramı bu dengeyi sağlama amacıyla geliştirilmiştir (6). Şüphesiz sürdürülebilir kalkınma kavramı turizm faaliyetlerini içermektedir.

Her ikisi de insanlığın dayanışmasına yönelmiş turizm ve çevre olgularının bir karşılık oluşturması çok şaşırtıcıdır. Turizmin amacından saptırılıp "çevre kırım"a (ecocide) yaklaştığı bir ortamda çevre hakkının yerleştirilmesi ve geliştirilmesi kolay olmaz. Aslında turizm bu yolla kendi kaynağını da kurutma yoluna girmiştir. Bu sebeple turizm ve çevre ilişkilerinin eleştirel bir gözle ele alınması insanlığın ortak geleceği açısından önem taşımaktadır. İşte, bu çalışmada kısaca da olsa turizm-çevre ilişkilerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşacağız.

I- TURİZMİN KAYNAĞI OLARAK DOĞAL VE TARİHİ ÇEVRE

Turizm, insanların sürekli oturdukları, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri kullanarak, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (7).

Turizm faaliyetinin aktörü olan, insan, tüm yaşamı boyunca doğal ve tarihi çevre ile sürekli bir ilişki içindedir. Bu ilişki insanoğlunun daha iyi ve sağlıklı yaşamasının da bir önkoşuludur. Uluslararası turizmde yaklaşık son yarım yüzyılda meydana gelen gelişmelerde en önemli faktörlerden biri doğal ve tarihi çevredir.

"Turistik yer" (mahal), turizm olgusunun odak noktalarından birini oluşturur. Turistik yerler, coğrafi, ekonomik ve kültürel açılarından turizme imkân sağlayan mekânlardır. İnsanların geçici olarak yer değiştirmelerinin hedefi çoğu zaman belli bir turistik yerdir. Sözkonusu yerler çeşitli cazibe unsurları sebebiyle insanları kendilerine çekerler. Turistik yeri oluşturan unsurları şu şekilde sıralayabiliriz: Doğal koşullar (turistik yerin coğrafi konumu ve özelliklerini, iklimi, bitki örtüsü, hayvan zenginliği, su kaynakları, dinlenme yerleri); kültürel değerler (tarihi ve arkeolojik değerler, örf ve adetler); altyapı durumu (elektrik, su, kanalizasyon, temizlik, ulaşım, otopark, spor tesisleri, toplantı tesisleri); turistik yerdeki olaylar (fuar, sergi, panayır, festival, kongre, spor karşılaşmaları); turizm işletmelerinin hizmetleri (müşavirlik, ulaştırma, konaklama, yeme içme, eğlence); ve kamu kuruluşlarının turizme bakış açısı ve sundukları hizmetler (danışma büroları, turizm polisi, yerel tanıtma kurumları, çevreyi koruma ve güzelleştirme kuruluşları, turizm personelinin eğitimi) (8).

Coğrafi mekanda ayrı ayrı dağılmış olan turistik yerler coğrafi, sosyo-ekonomik, kültürel ve yöresel açılarından birbiriyle ilişkileri sebebiyle "turistik bölgeleri" oluştururlar (9).

Turistik yer ve turistik bölge kavramları aslında turizm ve çevre olgularının kesiştikleri noktayı meydana getirmektedirler. İnsanları yaşadıkları yerlerden geçici bir süre için başka bir yere seyahat etmeye yönelten etmen, onların yaşadıkları yerlerde ihtiyaç duydukları gezip-görme, dinlenme, eğlence, spor yapma, kendini yenileme vb. gereksinimlerini karşılamaktır. Yaşanılan çevreden yeni bir çevreye yöneliş hem turizm hem de çevre ile ilgili birtakım olayları da beraberinde getirmektedir. Turizmin varlığı için turistik yerin turistlerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması gerekmektedir. Turistik yerlerin bu özelliklerini yitirmeleri aynı zamanda onların turizm açısından önemlerini de yitirmelerine yolaçacaktır. Bu sebeple turistik yerleri ve bölgeleri turistlerin gözünde çekici yapan unsurların, başka bir

deyişle doğal ve tarihi çevreyi iyi korumak ve geliştirmek gerekmektedir. Çünkü çevre bozulması, nihayetinde hem halk sağlığını hem de turizm hareketlerini ve turizm gelirini olumsuz yönde etkilemektedir.

II- TURİZM-ÇEVRE İKİLEMİ

Turizmin dünyada son yarım yüzyılda, ülkemizde ise son çeyrek yüzyıldaki gelişme eğilimi turizm-çevre ikilemini doğurmuştur. Bir ülkedeki kaynakları (doğal ve tarihi çevre) turizmin gelişmesinde önemli rol oynarlar. Ancak turizmin gelişmesi de çevre üzerinde bazı etkiler yaratır. Böylece bir yanda turizm için korunması gereken bir çevre gerekirken, diğer yanda turizmin çevreye verdiği zararların giderilmesi ve zarar vermesinin önlenmesi sorunu mevcuttur (10). Bu sebeple turizm faaliyetleri ile sağlıklı ve dengeli çevre talebi arasında bir ikilem doğmaktadır. Doğal ve tarihi çevre turizm yoluyla ülkeye gelir sağlarken, ister istemez, bu gelirin bir bölümünün yeniden çevrenin korunması ve geliştirilmesine harcanması kaçınılmaz olmaktadır. Kalkınma amacıyla turizmden elde edilen gelirin tümüyle çevre dışındaki alanlara harcanması belli bir süre sonra, çevrenin bozulmasına ve giderek turizm gelirinin de düşmesine yolaçacağı unutulmamalıdır. Bu konuda gereken önemin gösterilmemesi, kısa zamanda bir kısır döngü içine girilmesine yol açacaktır. Çünkü çevrenin kendini yenileme olanağı sınırlıdır ve bir kez tahrip edildi mi, iyileştirilmesi büyük emek ve harcamaları gerektirmektedir. Bu ise çevre yolu ile turizmden elde edilen gelir düzeyine yaklaşacak ve sonuçta turizm faaliyetinden ekonomik kalkınma açısından ciddi bir katkı sağlayamayacaktır.

A- Turizm-Çevre İlişkilerinin İki Yönü

Turizm ve çevre ilişkilerinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönü mevcuttur. Aslında bunlar birbirleri ile çok yakın bağlantılıdır. Bu bağlantıya gereken önem verilmediği takdirde yukarıda ifade ettiğimiz gibi bir kısır döngüye girilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

1- Olumlu Etkiler : Turizm ve çevre ilişkilerinde olumlu etkilenme halinde turizm, kıyıların, dağ ve orman alanlarının, ulusal parkların korunmasına ve yeniden düzenlenmesine; tarihi ve arkeolojik değerlerin restorasyonuna ve bütün bunların turizm amaçlı ve işlevsel bir şekilde kullanılmasına yardımcı olur. Başarılı bir turizm planlaması doğal ve insan yapısı kaynakların korunmasını ön planda tutar. Turizm sanayii doğrudan çevre koruma düşüncesi açısından konuya yaklaşmamakta fakat çevrenin turizmde çekim unsuru olması sebebiyle korumaya önem verebilmektedir. Dolayısıyla çevre koruma dolaylı fakat zorunlu bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (11).

2- Olumsuz Etkiler : Turizmdeki hızlı gelişmeler turizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini arttırmıştır. Bu olumsuz etkileri arttıran sadece zaman içindeki turist sayısında meydana gelen artış değildir. Çünkü turistlerin çoğunun belli turistik yerlere ve bölgelere yönelmeleri; turizmin yılın belli aylarında yoğunlaşması bu baskıyı daha da arttırmaktadır. Oysaki artan ihtiyaca paralel olarak turistik yer ve bölgeleri kolaylıkla arttırmak mümkün değildir. Nüfus yoğunluğu az, arazi ve iklim şartları uygun, bitki ve hayvan varlığı açısından zengin, büyük kitlelerin ulaşımına elverişli ulaşım bağlantıları olan, altyapı ve turizm mal ve hizmetlerini üretecek tesisleri yeterli düzeye kolayca ulaştırabilecek yerler sanıldığı kadar fazla değildir. Gerekli bazı şartlara sahip yerlerin turistik yer veya bölge haline gelmesi de büyük sermayeyi ve

uzun zamanı gerektirmektedir. (12).

Turizm talebinin hızla artışı turistik yer ve bölgelerin ekolojik, ekonomik, sosyo-kültürel kapasitelerini zorlamaktadır. Bu bakımdan turizm-çevre ilişkilerinde, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri hem daha fazla hem de daha belirgindir. Özellikle doğal çevre, daha önce planlanmamış bu aşırı talebe uyum göstermemektedir. Kapasite sunulmasını dikkate alınmadan daha fazla turist barındırabilmek için girilen yatırımları ise doğal çevreyi olduğu kadar tarihi çevreyi de tahrip etmektedir. Sonuçta bu alanlar turizm açısından bir daha yararlanılması mümkün olmayacak şekilde elden çıkmaktadırlar. (13). Bu durum, genellikle "turizm adına yağmalama" (14) olarak adlandırılmaktadır.

a) Doğal Çevrenin Bozulması : Özellikle 1960'lı yıllardan sonra, iç turizm hareketleri sonucunda, Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında, toprak özel kişiler ve hattâ zaman zaman kamu kuruluşlarına savurgunca kullanılmıştır. "Kıyı yağması" olarak kamuoyunda bilinen bu gelişmede, sanayiciler, turizmi kolay ve ucuz bir kazanç yolu olarak gören bazı turizm yatırımcıları, turizm alanlarında toprağı bulunan ve turizmden ilk aşamada doğrudan veya dolaylı olarak fayda sağlayan yerel halk, emlakçılar, belirli maddi birikimlerini yazlık edinme istekleri doğrultusunda kullanılan büyük kentlerde yaşayanlar, kamu kurumu ve kuruluşları farklı roller oynamışlardır. Sonuçta, yerleşme ve çevre standartları ile uyumsuz "konaklama tesisleri" veya "tatil siteleri", "eğitim tesisleri", "sosyal tesisler" gibi farklı isimler altındaki beton yığınları ortaya çıkmıştır (15). Avrupa ülkelerindeki kötü örnekler meydana geldiği halde, (16) özellikle Güneybatı Anadolu kıyılarımızın betonlaşması önlenememiştir. Turizm yatırımlarının hangi kaynakları tahrip ettiği düşünülmeden, "döviz getirme" ve "ek gelir sağlama" sloganları altında bu tür yatırımlar teşvik edilmiştir (17).

Turizmin plansız gelişmesi sonucu ortaya çıkan nüfus artışı ve aşırı yapılaşmalar başta kıyılar olmak üzere bütün su kaynaklarını kirletmektedir (18). Altyapı eleştirileri sebebiyle kirlenmiş olan içme ve kullanma sularının turistik işletmede kullanılması ile salgın hastalıklara yolaçabilmekte ve turistik faaliyetleri nihaî planda baltalamaktadır (19). Su kaynaklarının kirlenmesine ilâve olarak verimli tarım arazileri ve bölge flora ve faunası da tahrip olmaktadır. Ormanların tahribi, ormanlık alanlarda avlanma, inşaat ve ulaştırma faaliyetleri bitki örtüsüne ve yabani hayvan nesline zarar vermektedir. Kıyılardaki avlanma, deniz araçları barınakları, gezinti yolları deniz hayvanları neslinin tükenmesine yolaçmaktadır. Bazı göl ve akarsu kıyılarındaki sazlık alanların kaldırılması da buradaki canlı hayatın yokolmasına sebep vermektedir. Sonuçta turistik bölge bu çekiciliğini kaybetmektedir. Tarım, hayvancılık ve halkçılık ile geçimini sağlayan kesim yoksullaşmakta veya başka sektörlerle kaymak zorunda kalmaktadır(20). Aslında unutulmaması gereken hususlardan birisi de, doğal çevrenin korunması ile toprak mülkiyeti ve toprağın kullanılmasına ilişkin düzenlemelerin yakından ilgili olduğudur(21).

b) Tarihi Çevrenin Bozulması: Tarihi çevre iki düzeyde ele alınması gereken bir konudur: Birincisi kentsel tarihi doku, ikincisi ise kentsel alanlar dışındaki tarihi ve arkeolojik değerlerdir.

Kentsel tarihi dokunun korunması bir kent planlaması ve tasarımı sorunudur. Tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel verilere dayanarak sınırlar saptanacak kentsel alanlarda fiziksel dokunun değişme sürecini ele alan bir planlama faaliyetidir(22). Bu planlama faaliyetinin temel sorumluları mesleki yönetim ve özel-

likle de yerel yönetimlerdir. Şüphesiz, kentsel alanlar dışındaki tarihi ve arkeolojik değerlerinde yozlaştırılmadan korunması bu tür planlı ve sistemli çalışmaları gerektirmektedir.

Bu bağlamda, turistik yerlerdeki tarihi doku ile turistik bölgelerdeki tarihi ve arkeolojik değerler ve kültürel unsurların korunması en az doğal çevrenin korunması kadar önem taşımaktadır. Çünkü tarihi çevre doğal çevre gibi turizme kaynak oluşturmada ve ondan etkilenmektedir. Turizm sebebiyle kaçak, aşırı ve mimari zevkten yoksun yapılaşma kentsel tarihi dokuyu tahrip etmekte; yoğun turistik faaliyetler tarihi ve arkeolojik değerlerin yıpranmasına ve bazı hallerde bunların ülke dışına kaçırılmasına yol açmaktadır.

İnşaat sektörü, genellikle, ekonomik şartların etkisiyle olaya yaklaşmakta, turizm ve çevre değerlerini dikkate almamaktadırlar. Kıyılardaki konaklama tesisleri, yüzme havuzları, yat limanları; dağ yolları, teleferik, telesiyej ve benzeri tesisler hem doğal görünümü değiştirmekte hem de tarihi ve arkeolojik değerlerle uyumsuzluk yaratmaktadır. Bu sebeple, birçok turistik yer mimari yönden özelliklerini kaybetmektedir. İnsanların yılın belli aylarında turizm kentlerindeki beton yığınlarına ve çoraklaşmış arazilere göç ettiğini söylemek abartma sayılmaz.

B-Kamu ve Özel Sektörün Bakış Açıları

Turizmin doğal ve tarihi çevreye yaptığı olumsuz etkiler konusunda önemli olan bir nokta da, hem özel hem de kamu sektörünün farklı bir anlayışa sahip olmamalarıdır. Özel sektör yatırımları kısa dönemli kar amacı ile öncelikle doğal çevreyi ve giderek tarihi çevreyi tahrip etmektedir. Aslında çevreye ve kamu sağlığına karşı duyarlı olmaları ve önlem almaları gereken turizm sanayii ile ilgili kamu işletmeleri de çevre koruma konusunda üzerlerine düşenleri yerine getirmemektedirler. Merkezi yönetim ise, özel sektöre tanınan özendirme tedbirlerine, turistik tesis yatırım ve döviz geliri açısından yaklaşmakta ve çevre sorunlarına genelde kayıtsız kalmaktadır.

III- TURİZM-ÇEVRE İKİLEMİNİN AŞILABİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Yukarıda değindiğimiz sorunlar karşısında doğal ve tarihi çevrenin korunması konusunda zaman geçirmeden önlem alınması gerekmektedir. Bu konudaki gecikmenin doğuracağı zararları gidermenin imkânı yok gibidir. Herhangi bir ekonomik faaliyet kolunda üretim faktörleri kaybedilip tekrar geri kazanılabılır. Ancak turizmin temelini oluşturan doğal ve tarihi çevrenin bir kez kaybedilmesi halinde onun tekrar geri getirilmesi mümkün değildir.

Genel olarak, çevrenin turizm için önemli olan özelliklerinin korunması gerektiği konusunda genel bir fikir birliği mevcuttur. Ancak sözkonusu korumanın nasıl yapılması gerektiğinin belirlenmesi de önem taşımaktadır. Bu konuda belirlenmesi gereken ilk şey, turizm politikasının amacının ne olması gerektiğidir. Kanımızca turizm politikası, yerel halkın, turistlerin ve doğal tarihi çevrenin ihtiyaçlarını, uzun dönemde dengeye kavuşturmalıdır. Bu amaca ulaşılabilmesi için alınması gereken önlemleri şu şekilde özetleyebiliriz:

A) Turizm arzının genişletilmesi, yeni turistik yer ve bölgelerin belirlenmesi mutlaka imar ve turizm gelişme planlarına göre yapılmalıdır. Bu planlar hazırlanırken, uluslararası turizm talebi ve sözkonusu yer ve bölgelerin turizm kapasite ve potansiyelleri gözönünde bulundurulmalıdır.

B) Turistik yer ve bölgelerde araziden tasarruf sağlayıcı.

doğal ve tarihi çevreye uyumlu bir mimari biçim kullanılmalıdır. Eski yapıların onarılıp müze, pansiyon, otel, lokanta veya yenden konut olarak kullanılması dünyada çok yaygın bir uygulamadır ve ülkemizde de her geçen gün örnekleri artmaktadır. Ancak tek tek tarihi değere sahip binaların onarılması gerçek bir tarihi koruma değildir. Bu sebeple turistik yer ve bölgelerin tarihsel dokunun bir plan çerçevesinde ve bütüncül bir şekilde korunması gerekmektedir.

C) Turizm alanında da üretilen her mal ve hizmetin bir ekonomik maliyeti olduğu gibi bir de çevresel maliyeti olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan turizm kaynaklı çevre bozulması da fiyat mekanizmasına dahil edilmelidir.

D) Turizm sebebiyle doğal ve tarihi çevrenin bozulmaya yüz tuttuğu alanlar "özel çevre koruma bölgesi" olarak tespit edilmelidir.

E) Bitki ve hayvan toplulukları açısından üstün özelliklere sahip alanlar "ulusal park" veya "doğayı koruma alanı" haline getirilmelidir.

F) Turizmin amacı, turistlere sağlıklı bir çevrede yaşama ortamı sağlamaktır. Bu sebeple turizm işletmelerinin çevre

sağlığı şartlarına uygunluğu sağlanmalıdır. Bu tür işletmelerin sağlık şartlarına uygun olup olmadığı düzenli olarak denetlenmeli ve uygun bulunmayanlar için etkin yaptırımlar getirilmelidir. Ayrıca turistlerin de çevreyi kirletmelerine izin verilmemeli; hem yerel halk hem de turistler bu konuda uyarılmalıdır.

G) Turistlere, yer ve bölgelerdeki yerel halka, turizm işletmelerine, ve yerel yönetimlere çevreyi koruyan bir kalkınma anlayışı benimsetilmeli ve tüm bu unsurlar çevre sorunları ile mücadele sathına çekilmelidir. Özellikle bu konuda yerel yönetimlere büyük görev düştüğü çok açık bir gerçektir(23).

SONUÇ

Turizm ve çevre, insanlığın barış ve huzur içinde yaşam sürdürmelerinin sembolü haline gelmiş iki kavramdır. Bu iki kavramın birbirine kaynaklık etmesi, bunlar arasındaki ilişkinin hassas bir dengeye oturtulmasını zorunlu kılmaktadır. "Turist harabeye gelir, fakat tahribattan hoşlanmaz"(24) sözü bu ilişkinin özelliğini vurgulamaktadır. Turizm ve çevre, biri diğerine zarar vermeyecek şekilde, birarada ve karşılıklı yarar ilkesine dayanan bir ilişki çerçevesine oturtulmalıdır.

NOTLAR

(1) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Can Hamamcı, "Çevre Halkı Üzerine Düşünceler", *İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE-İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, C.5-6, (1983-1984), ss.171-180.*

(2) "Sıfır büyüme" (Zero growth) görüşü daha çok Roma Kulübü'nün yayınlarında göze çarpmaktadır.

(3) Leontief'e göre, kişi başına ulusal geliri 700 dolardan az olan ülkeler, bkz. Fehmi Yavuz-Ruşen Keleş *Çevre Sorunları* (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, 1983), s.259.

(4) Can Hamamcı, *op.cit.*, s. 179.

(5) İlhan Dülger, "Türkiye'nin Kısa ve Uzun Vadede Çevre Koruma Stratejisi", *Çevre ve İnsan, Yıl: 2, sayı: 6, (Aralık 1987), s.18.*

(6) *Ortak Geleceğimiz: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu*, (Ankara:Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 1989).

(7) Tunca Toskay: *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım* (İstanbul: Der Yayınları, 1983), s.39.

(8) Tunca Toskay, *Ibid*, ss.188-197.

(9) Tunca Toskay, *Ibid*, ss. 186-188.

(10) Tunca Toskay, *Ibid.*, ss.204-219; Şükrü Yarcın, "Turizm ve Çevre İlişkileri", (Tebliğ Özeti), *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Haber Bülteni*, sayı: 41, (Eylül 1988), s.2; Mehmet Gürdal, "Turizm,Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", *Çevre'88 II. Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, Vol.2, (İzmir: T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü-T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Ortak Yayını,1988), s.8.*

(11) Şükrü Yarcın, *Ibid*, s.2

(12) Tunca Toskay, *op.cit.*, ss.204-208.

(13) Tunca Toskay, *Ibid*, ss.208-213.

(14) Şevket Özdemir *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve*

Çevre Sorunlarına Duyarlılık, (Ankara: Palme Yayınları, 1988), s.37.

(15) Orhan Berker, "Kıyıların Turizm Amaçlı Kullanımı", *Kıyıların Korunması Paneli*, (Adana,1984), s.71; Ruşen Keleş, *Kentleşme ve Konut Politikası*, (Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1984), ss.451-452.

(16) Tunca Toskay, *op.cit.*, ss.210-213; Mehmet Gürdal, *op.cit.*, s.5.

(17) Orhan Berker, *op.cit.*, s.71.

(18) Bu konuda örnek bir araştırma için bkz. A.Kunter - G.Kocasoy, "Interrelation between tourism-sea pollution-public health", *Çevre'88 IV. Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, Vol.1, (İzmir: T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü-T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi ortak yayını, 1988).*

(19) Muzaffer M.Evirgen, "Turistik Yörelerde Çevre Problemleri", *Çevre ve İnsan Yıl: 3, Sayı:7, (Mart 1988), s.4.*

(20) Şevket Özdemir, *op.cit.*, s.38.

(21) Ruşen Keleş, *op.cit.*, s.452.

(22) Doğan Kuban, "Tarihi Koruma Ne Demek?", *Nokta*, (18-24 Haziran 1984), s.22

(23) Turizm, çevre ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiler için bkz. Tahir Aktan, "Çevre Sorunları ve Belediyelerimiz", *Türk İdare Dergisi*, 60.Yıl özel sayısı (Mart 1988); Zerrin Toprak, "Yerel Yönetimlerin Çevre Konusuna Sosyo-Ekonomik Yaklaşımları ve Çere Hakkı", *Çevre'88 IV. Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi*, Nuri Tortop, "Turizm ve Belediyeler", *Amme İdaresi Dergisi*, c.21, s.2, (Haziran 1988); Mehmet Gürdal, "Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", *Çevre'88 IV. Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi*

(24) Yılmaz Çalgan. *Tanıtma Çalışmaları ve Belediyelerle İlişkiler*, (Ankara: Türk Belediyecilik Dergisi Yayınları, 1976), s.45.